

בן אמר עד ד' אמות. (מובא ברשב"א ובר"ן. וכתב הר"ן שזה רק בנקעים, אבל בסלעים — סלע המחזיק בית רובע אינו נמדד עמה, כמפורש בירושלמי. וצ"ע בטעם הדבר, והלא 'בית רובע' הוא גדול מהרבה מהשיעורים הנ"ל, (שיעורו בערך י' אמות על י' אמות).

וברשב"א, כשהביא דברי הירושלמי, הזכיר גם סלעים. וצ"ב מדברי הירושלמי גופא (שהביאו גם הרשב"א להלן קג): ששיעורו 'בית רובע'. וכתב הגר"ח"ק שליט"א במענה לשאלתי זו: לא עיינתי כעת אבל לכאן י"ל דשילחו היינו בתשבורת אבל רחבו ד"א או י"ט.

ושיטת הרשב"ם (להלן קג. ד"ה בחמשת), שסלע הפחות מבית ארבע קבין, נמדד עמה. ודלא כשיטת ר"ת ושאר ראשונים).

דף קג

'זאמאי, לקדשו באנפי נפשיהו' — על גאולת שדה אחוזה להצאין, (במחלוקת רשב"ם ותוס') — ע' בחדושי הרשב"א כאן ובקדושין כ (ובמובא שם ביוס"ד), ובשו"ת שלו בח"ד רצ, (ורמזה גם בח"ג מג).

'אי הכי אפילו פחות מכאן נמי' — התוספות כתבו שהיה יכול לומר 'ולטעמיך', כי בכל אופן קשה מסלעים דלאו בני זריעה נינהו. ועוד פרוש באופן אחר. ויש שכתבו שעד עתה היינו יכולים לפרש בסלע הראוי לזריעה, (כגון 'הבא בידים'), דומיא דנקעים שראויים, ורק לפי מה שהעמדנו עתה בשאינם ראויים לזריעה, מקשה. (ר"ן ועוד). והרשב"א (בשו"ת ח"ה לו) כתב, שהרבה 'אי הכי' שבש"ס אינו נאמר בדרך 'אי אמרת בשלמא', ואינה קושיא הנובעת דוקא מן ההנחה החדשה. (וע"ע בחדושי לגטין לט; תוס' ב"מ צג. ועוד. וראה בהגהות 'דחמים לחיים' על שו"ת הרשב"א שם).

'נגאני' — אגנות (כמו 'וישם באגנות'), 'ספלים' של קרקע שהמים מכונסין בהם. 'שדרי' — כשדרה הבולטת על פני הגוף. (עפ"י רש"י קדושין סא).

'טרשים שאמרו' — בית ארבעת קבין. אמר רב עוקבא בר חמא: והוא שמובלעין בחמשת קבין. רב חייה בר אבא אמר ר' יוחנן: והוא שמובלעין ברובה' — עיין בר"י מגאש שרב האי גאון אינו גורס להא דרב עוקבא כלל. [ובאמת תמוה שאין שום יחס בין שיעור ה' קבין לרובה של שדה, שהוא כמעט פי עשרים ממנו. וביותר קשה מה ענינו של רב עוקבא בר חמא, שהוא כידוע אחיו של רמי בר חמא שהיה בדור הרביעי בבבל, אצל ר' יוחנן ראש אמוראי א"י, לחלוק עמו ועוד להיות מוצג לפניו. אתמהא].

ודעת ר"י ורמב"ם, שאין כאן מחלוקת, ואיתא לתרווייהו, (וע' ראב"ד בשטמ"ק). וכנראה שתערובת חלק אחד עפר בתוך ד' חלקים סלעים הוא שיעור הניכר לעצמו, (כענין שבאונאת אחד לחמשה המקח בטל), ואין העפר מתבטל אצל רוב סלעים המקיפים אותו, דאדרבה הוא מצטרף לכל הבית-כור לבטל הסלעים. וזה שהשמיענו רב עוקבא. ואמנם צריך גם פיזור ברוב שדה כר' יוחנן, אך בכל קבוצת סלעים צריך אחד מחמשה עפר. (ולכן נקט ר' יצחק בלשונו 'טרשים שאמרו'. ואולי גרס כן במתניתין. אך גם אם גרס 'סלעים',

בא לפרש דסלעים דמתניתין היינו טרשים, שעדיין שם קרקע עליהם אלא שהיא טרשית, ופירש רב עוקבא שהוא ע"י עפר המעורב בהן, ביחס אחד לחמשה לפחות. אך להלן אמרו 'סלע יחידי' , שאינו טרשים, ולכך דינו שונה). (עפ"י 'בדרך טובים')

— נראה שדוקא בשדה אמרו כן, שד' וה' קבין המה שיעורים השייכים בשדה, אבל בגינה השיעור שונה, 'זבעו"ה לא ידענו כמה'. (חדושי ר' מאיר שמחה, עפ"י שטמ"ק מהראב"ד).

'תיקו' — כתבו ראשונים שבכל הספקות הללו שעלו ב'תיקו', יש ללכת לקולא לנתבע — המוחזק. ולכך, אם הלוקח כבר שילם דמים, אינו יכול לתבוע מן המוכר, ואם לא שילם — אין נמדדים עמה. (ע' רא"ש; ריא"י; תשב"ץ ח"ב רעב, ועוד). ויש סוברים שהדין 'חלוקו'. (דעה זו מובאת ברשב"א. והר"ן תמה, לו היא שפוסקים כסומכוס, (כדעת כמה מן הראשונים), הלא מודה סומכוס כשאחד מוחזק, שדנים 'מוציא מחברו עליו הראיה'. וכתב ליישב באופן שהקרקע ביד המוכר, והלוקח לא שילם, שבמצב זה כל אחד מהם מוחזק — זה בקרקע וזה במעות, ועתה אם באים לקיים המקח — חולקין ביניהם).

(ע"ב) 'מפסיק עפר בינתים מהו' — עד כדי שיעור רוחב המחרישה, אבל אם המחרישה יכולה לעבור, נחשב הסלע כ'באמצע'. (ירושלמי. הובא בראשונים).

'פיחת כל שהוא — ינכה' — בטעם הדבר שאין אומרים ביטול מקח, כשהלוקח טוען איני חפץ אלא בבית כור שלם — נחלקו ראשונים:

— רשב"ם כתב, שבקרקע, קים להו לרבנן שנוח לו ללוקח לקנות מה שימצא ולנכות ההפרשים, ואין דעתו לבטל המקח, ו'מדה בחבל' שאמרו — היינו, שאם יחסר או יותר במדידה — ייחשבו ביניהם. (והוסיף עוד, שמה שאמרו שבדבר שבמדה חוזר אפילו בפחות משתות — רק במטלטלין אמרו כן ולא בקרקעות. והראשונים הקשו על כך. וכתב הר"ן שעיקר הטעם כפי הסיפא שבדבריו. ופרש, מכך שאמר 'מדה בחבל' — כלומר שנמדוד ונחשב — משום כך אין המקח בטל).

— התוס' (להלן קג.) פירשו, שמדובר בשדה ידועה ומוכרת לקונה, שראה מתחילה את גדולה, ולכן אין כאן טענת טעות וביטול מקח, שהרי ידע מתחילה שאינה מכוונת בדיוק. ואכן, אם דברו על שדה שאינה מסויימת ומוכרת — אינו נותן לו אלא בית כור שלם.

— שיטת הרשב"א (כאן ולעיל ז. ובקדושין מב: ובב"מ מז.). שלעולם אין המקח בטל, גם בשנתאנה הלוקח בדבר שבמדה, אלא שמחזיר המוכר ללוקח בכדי האונאה שנתאנה. (ולשיטתו, הקונה שדה מחברו, והוברר שמקצתה גזולה היא בידו — אותו מקצת יוצא מתחת יד הקונה, ומתקיים המקח בשאר השדה. ע' ר"ן).

(וכשיטת הרשב"א, כן דעת הרמב"ם (מכירה טו,א), שהמקח קיים אלא שמחזיר הטעות. והראב"ד השיגו. ובאר הגר"ח הלוי בספרו (שם), שדברי הרמב"ם אמורים רק כאשר פסיקת המכר היתה ידועה ומוסכמת על שני הצדדים, אלא שאח"כ חיסר במדה שפסק, אבל כאשר דעת המוכר והקונה לא היתה שוה מעיקרא, כגון שזה דיבר על מדה גדולה וזה נתכוין למדה קטנה וכד', (וכגון שחלו שינויים במידות, וכדוגמת הסוגיא (לעיל ז) שהביאה הרשב"ם לראיה), גם לשיטת הרמב"ם אין כאן קנין כלל, כי הרי גם אם יוחזר ההפרש, תישאר הטעות בדעת הצד השני.

וע"ע: 'משנה למלך' סוף הל' זכיה ומתנה; מחנה אפרים — מכירה, א; קהלות יעקב — ב"ב לג.

וע' בשו"ת רשב"ש תקפט, שנקט כדבר פשוט שהמקח בטל. וצ"ע שלא הזכיר מאומה משיטות החולקים).

'שאם שייר בשדה בית תשעה קבין... מחזיר לו את הקרקע' — ואם אין במותר ט' קבין וחפץ המוכר בדמים ולא בקרקע, וטוען הלוקח: אוסיף לך עוד פיסת קרקע משלי ואשלים לשיעור ט' קבין — לכאורה היה נראה לתלות במחלוקת חכמים ורשב"ג (לעיל יג): בנכס שאין בו כדי חלוקה, ואומר אחד מן השותפין לחברו, טול אתה שיעור ואני פחות, דלרשב"ג אין שומעין לו, שטוען איני חפץ במתנה, משום 'שונא מתנות יחיד'. (וכן נפסק להלכה לכמה דעות — חו"מ קעא, י).
ואולם נראה פשוט לחלק, שכאן כל זכותו של המוכר משום תקנה שתקנו לו שהוא חסר ונפסד והלוקח אינו חסר, וכמו שכתב הרשב"ם דהוי כ'זה נהנה וזה לא חסר', ועל כן יש מקום לומר שמשום מדת חסידותו שאינו חפץ במתנה, אין לו זכות לכפות הלוקח לקנות ממנו קרקע שאינו חפץ בה. ודוקא שם שמעיקר דינא — הדין עמו, אין לנו לכפותו לקבל דבר שאינו שלו.

דף קד

'אלא לאו שמע מינה סתמא נמי כהן חסר הן יתר דמי. שמע מינה' — כתב רבנו שמשון (הביאורו בתוס' וברא"ש), שאם אין הלוקח עומד בתוך השדה ורואה את שטחה, חייב המוכר ליתן לו בית כור בדיוק, ואפילו חסר משהו, אין אומרים 'הגיעו'. ומסתבר שיכול הקונה לבטל את המקח מכל וכל, שיכול לטעון שאינו חפץ אלא בבית כור שלם, כמו שדיברו. (וראה לעיל מחלוקת הראשונים).
(וכן הביא הסמ"ע (ריה סקכ"ו) להלכה. ושם בלשונו נקט 'חסר או יתיר'. והעיר על כך רעק"א, שלכאורה ב'יתר' הרי אפשר תמיד להחזיר, הקרקע או הדמים).
ואולם יש שכתבו שאם הלוקח ראה את השדה — סבר וקיבלה, ואפילו פחת יותר, עד שתות — הגיעו, (ע' להלן ק). וכאן מדובר שאינו רואה את השדה אלא שדיברו ביניהם על שדה מסוימת, ולא 'בית כור עפר משדותי' סתמא. (ע' ריטב"א, ר"ן ונמוקי יוסף. וע"ע בטור — ריח. וראה במה שהעיר המהדיר את פסקי הר"ד — הרא"י וורטהיימר, בהערה 5).

(יתכן לומר שלפי המסקנא, באמת בית כור סתמא עדיף מכולהו, כיון שלא נחת לדיוקא לומר כבית כור, או 'חסר ויתר', משמע שלא חשב כלל על מדידות וסטיות אפשריות אלא התייחס לחלקה כמות שהיא, וכך היא נקראת בפיו ובלשון בני אדם 'בית כור', (וכדרך שאמרו בב"מ קד. 'האומר לחבירו בית כור ער אני מוכר לך, אע"פ שאין בו אלא לתך — הגיעו, שלא מכר לו אלא שמא'. ועתוס' לעיל ז סע"א), ונמצא הברייתא בלא זו אף זו נשנית, כדרך הברייתא, ולא ב'זו ואצ"ל זו'. (עיין בתוס').
ויש להעיר גם מלשון הש"ס לעיל (צה רע"א. ע"ש ברשב"ם ותוס') ד'הן חסר הן יתר' משמע דווקא רצון עקרוני לדייק ולא לסתות. — עפ"י 'בדרך טובים')

'... שאם שייר בשדה בית ט' קבין... מחזיר לו את הקרקע. ולא את הרובע בלבד הוא מחזיר אלא את כל המותר. אמר רב הונא... (ובע"ב) 'תאני רבין בר רב נחמן...' — הר"י בן מגאש מפרש (ולא כרשב"ם ושא"ר) שהדין האחרון שבמשנה, שמחזיר את הכל, מתייחס אל הסיפא בלבד, שאם שייר בשדה ט' קבין — מחזיר את כולו, אבל כלפי הדין הקודם — 'יתר מכאן יעשה חשבון', אינו מחזיר אלא את המותר ולא את הרובעין.

דפים קב — קג

קסג. המוכר לחברו קרקע (שאינה מסויימת ומוכרת לקונה) – באלו אופנים נכללים במכירה הטרשים או הנקבעים שבה, ובאלו אופנים אינם נכללים?

המשנה מחלקת בין נקעים או סלעים הגבוהים / עמוקים עשרה טפחים, (ורחבים ארבעה. רשב"ם, וכן הביא הרשב"א מהירושלמי. ויש חולקין — עריטב"א), שאלו נחשבים כמקום נפרד לעצמו ואינם נמדדים עמה, ובין פחות מעשרה, הנמדדים עמה.

(לשיטת רשב"ם — כל זה רק באומר 'בית כור עפר', שמשמע ראוי לזריעה. אבל 'בית כור' סתם — אפילו כולו סלעים, הגיעו. ולשיטת התוס' ושאר ראשונים — אין חילוק, שאין דרך להזכיר 'בית כור' 'בית סאה' אלא בקרקע המיועדת לזריעה. רא"ש, רי"ד).

אין חילוק בין נקעים המלאים מים שאינם ראויים לזריעה, בין שאינם מלאים. (רב פפא. וע' בהדושי הרשב"א). ואם אמר 'כבית כור עפר' (ולש"ר — גם 'בית כור' סתמא) — אפילו עמוקים או גבוהים יותר מעשרה — נמדדין עמה.

שטח הטרשים (וכן נקעים שאינם ראויים לזריעה. רשב"ם. ובטור משמע אפילו נקעים הראויים. ערש"ש) בסך הכל, לא יאה מעל בית ארבעת קבין לכוור. (1/45 מהשטח הכולל). וגם כשאמר 'כבית כור עפר'. רשב"ם, רא"ש, רא"ה, ר"ן). ואם הוא בית-ארבעת-קבין — דוקא כשהוא במפוזר ולא בריכוז. ונחלקו במידת הפיזור — אם בחמשת קבין או ברוב השדה. (יש מן הראשונים שנקטו שאין כאן מחלוקת, אלא תרוויהו בעינין). (ולדעה זו האחרונה, נסתפקו בגמרא כשרוב ד' קבין במיעוט השדה, ומיעוט מן הד' ברובה).

אם סך כל שטח הטרשים פחות מבית ארבעת קבין, אפילו הוא מרוכז — נמדד עמה. ובסלע יחידי (שבאמצע השדה, ולא בקצה, כדלהלן) — שיטת הרשב"ם שדינו כשיעור הטרשים. ויש אומרים (עפ"י הירושלמי. וגרסו גם בבבלי אחרת) שאם הוא בשטח בית רובע — אינו נמדד עם השדה. (ויש שיעורים נוספים בירו' — ע' בראשונים). ויש אומרים: סלע שיש לו שם לעצמו, אפילו קטן, אינו נמדד עמה.

סלע (או קבוצת סלעים) שבקצה השדה, אפילו בתוך גבולותיה המסומנים, אלא שהם סמוכים למיצר — אינו נמדד עמה, אפילו הוא נמוך מ' טפחים וקצר מד"ט. (ונסתפקו כשיש עפר מועט בינו ובין המיצר, או עפר מלמטה וסלע מלמעלה, וכן להפך. ועלה ב'תיקו'). ונסתפקו באופנים שונים כשצורת מיקום הטרשים מפריעה את החרישה באותו שטח.

(יש שחילקו בין סלעים הגבוהים ג' טפחים מהקרקע ובין נמוכים מג"ט, שבהם אפילו מרוכזים — נמדדים עמה. ורשב"ם חלק על דעה זו).

(נחלקו הראשונים כאשר הדין 'אין נמדדין עמה' — האם הם של המוכר או של הקונה).

דפים קג, קד, קו

קסד. המוכר לחברו קרקע מסויימת, ואמר לו בשעת המכר:

- א. 'בית כור עפר אני מוכר לך' — מדה בחבל'.
 - ב. 'בית כור עפר אני מוכר לך' — הן חסר הן יתר'.
 - ג. 'בית כור עפר אני מוכר לך'.
 - ד. 'בית כור עפר אני מוכר לך' — בסימניו ובמצריו'.
- ומדדו ונמצאת יותר או פחות — מה דינם?